

GÖZLEM VE GÖRÜŞLER

HALK SAĞLIĞI İLE İLGİLİ TÜRKÇE DERGİLER

Necati DEDEOĞLU*

Giriş

Ülkemizde halk sağlığı konularında, araştırma makalesi, derleme, görüş içeren pek çok dergi ve bülten yayınlanmıştır ve yayınlanmaktadır. Bu dergilerin aslında hiç birisinin amacı halk sağlığı araştırmalarını duyurmak değildir. Dergiler farklı kuruluşlarca, farklı amaçlarla çıkartılmaktadır. Ancak kendi dergileri bulunmadığı için, halk sağlığı araştırmacıları, uzun yıllardır bu dergileri kullanmaktadırlar. Aşağıda bu süreli yayınlar çeşitli özelliklerine göre sıralanmıştır. Temel amacı sağlık olmayan, politik içeriği daha ağır olan veya bir süreklilik göstermeyen yayınlar inceleme dışı tutulmuştur.

Dergiler

1- Tıp Fakültesi Dergileri : Hemen her tıp fakültesinin, çoğunlukla o fakültede yapılan araştırmaların yayınlandığı bir dergisi bulunmaktadır. Halk Sağlığı araştırmacıları zaman zaman araştırmalarını kendi tıp fakülteleri dergilerine yollamışlardır. Daha sonraları, değişik konulardaki uzmanlık dergilerinin sayıları ve niteliği arttıkça makaleler buralara yollanır olmuş, fakülte dergilerinin bazıları kapanmıştır. Bu dergilerin çoğu yayın kurulları bulunan, yazıların hakemlere gönderilerek değerlendirildiği nitelikli yayınlardır.

2- Tabip Odaları Bültenleri : Bu dergilerin asıl amacı oda üyeleri ile haberleşmek, TTB Merkez Konseyi ve Sağlık Bakanlığı uygulamalarını duyurmak, mesleki sorunları tartışmak ve üyelerin sürekli eğitimini sağlamaktır. Ancak bütün hekimleri ilgilendiren konular olduğundan halk sağlığı ile ilgili yazılara da yer vermişlerdir. Bu oda bültenlerinden en iyi bilinen Ankara Tabip Odası Bülteni'dir. İlk sayısı 1975 yılı Ekim ayında 3000 adet basılmıştır. Aylık olarak 1976 Şubat ayına kadar yayınlanmış, bu tarihte İzmir Tabip Odası Bülteni ile birleşerek Ankara ve İzmir Tabip Odaları Bülteni (TOB) adını almıştır. Bülte, nöbet ücretleri, muayenehane

hekimliği, genel sağlık sigortası gibi mesleki konular ve tercüme yanlarında halk sağlığı ile ilgili derlemeler (çocuklarda beslenme sorunları, işçi sağlığı sorunları vb.) ve orijinal halk sağlığı araştırmaları da (Diyarbakır'da trahom prevalansı, Annelerin çocuk sağlığı ile ilgili bilgi ve tutumları vb.) yayınlanmıştır. Bültenlerde Nusret Fişek, Rahmi Dirican, Nevzat Eren, Engin Tonguç gibi değerli imzaların makaleleri, Dr.Turhan Temuçin'in köşe yazıları, Dr. İhsan Ünlüer'in karikatürleri yer almaktaydı. Bu bültenler günümüzde bile önemli bir halk sağlığı kaynağı olma özelliğini yitirmemişlerdir. Bültenlerde birkaç kişiden oluşan yazı kurulları bulunmakta, hangi yazıların yayınlanacağına bu kurul karar vermekte idi. TOB Ocak 1978 tarihinde yerini TTB'nin yayın organı olan Toplum ve Hekim'e bırakmıştır. Gerek Ankara Tabip Odası, gerekse İzmir Tabip Odası daha sonraları kendi bültenlerini tekrar yayınlamaya başlamışlardır. İstanbul'da da "Hekim Forumu" isimli oda bülteni 1982 yılından beri ayda bir yayınlanmaktadır.

3- Toplum ve Hekim Dergisi: 1978'den günümüze, iki ayda bir, her seferinde bin adet olarak yayınlanmaktadır. Dergi, Türk Tabipleri Birliğinin bir bülteni niteliğinde olmayıp "Halk Sağlığı sorunlarını inceleme ve araştırmalarla ortaya koymak" amacı taşımaktadır. Bu özelliği nedeniyle halk sağlığı araştırmacılarının derleme, inceleme ve orijinal araştırmalarının yayınlandığı en önemli yayın olmuştur. Derginin bir yayın kurulu ve yazıların değerlendirmek üzere gönderildiği bir araştırma danışma kurulu bulunmakta, dergiye araştırmalar yanında halk sağlığının belli konularında derlemeler, gözlemler, raporlar ve çeviriler de kabul edilmektedir. Son yıllarda bazı sayılar, "dosya" adı altında belli konulardaki yazıları bir araya getirmektedir. Dergide yayınlanan yazılar için yayın kurulları bulunmakta olup araştırma makalelerinde Türkçe özet, İngilizce özet ve anahtar kelimeler istenmektedir. Dergi halk sağlığı yönetimi, sağlık politikaları gibi konularda araştırmaları kabul etmekte ise de bir barsak paraziti taraması veya aile planlaması konulu bir araştırma dergide yayınlanmamaktadır.

*Prof.Dr., Akdeniz Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD Başk.

4- Sağlık Bakanlığı Yayınları : Bunlar içinde halk sağlığı konularında yazı kabul edenlerden birisi "Sağlık Dergisi"dir. Sağlık Dergisi ilk kez 1925 yılında yayınlanmış olup, en eski tıp dergimizdir. İlk sayıları Arap alfabesi ile yazılmış ve "Sihhiye Mecmuası" adı altında çıkmıştır. Bu sayılarda Sağlık Bakanlığına ait tamimler yayınlanmakta, istatistiklere yer verilmekte idi. Günümüzde klinik ve deneysel çalışmalar yanında halk sağlığı konularında araştırmalara yer vermektedir. Çeviriler ve vaka sunumları da yayınlanabilmektedir. Yazıları bir yayın kurulu incelemekte ayrıca hakeme yollamamaktadır. 3 ayda bir yayınlanmakta olan dergide yazılarda İngilizce ve Türkçe özet, anahtar kelimeler istenmekte, belli yayın kuralları bulunmaktadır.

Sağlık Bakanlığı'nın ikinci dergisi "Türk Hijyen ve Tıbbi Biyoloji Dergisi" 1938 yılından beri yayınlanmaktadır. Dergi aslında Refik Saydam Merkez Hıfzısıhha Enstitüsünün yayın organıdır. 1988-98 yılları arasında senede 2 sayı yayınlanıyordu ancak, daha öncesinde ve 1999'dan beri yine senede 3 sayı olarak ve 1000 adet basılmaktadır. Dergide, mikrobiyoloji, farmakoloji, immünoloji, toksikoloji, parazitoloji, entomoloji, patoloji ve fizyopatoloji yanında çevre sağlığı ve gıda güvenliği, epidemiyoloji, halk sağlığı alanlarında özgün araştırma, derleme, olgu sunumu, bilim haberleri ve yabancı dergilerden özetler bulunmaktadır. Dergi daha çok laboratuvar araştırmaları ve halk sağlığı araştırmaları makaleleri kabul etmekte çeviriler veya klinik araştırmaları yayınlamamaktadır. Yazıların belli kurallara göre yazılması istenmektedir, İngilizce özet ve anahtar kelimeler aranmaktadır. Eskiden sadece bir yayın komisyonu varken 1997'den beri yazılar 3'er hakeme gönderilmektedir.

5- İş Sağlığı İle İlgili Dergiler : Bu dergilerden en eskisi 1970'lerden beri Çalışma Bakanlığı, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Enstitüsü tarafından yayınlanan "İSGÜM Bülteni"dir. Bülten düzenli olarak yayınlanamamıştır. 1973-1980, 1982-1988, 1991-1994 tarihleri arasında yayında aksamalar olmuştur. 1988-1991 yılları arasında ayda bir yayınlanamıyordu ve iş sağlığı konusunda önemli bir kaynak oluştuyordu. Son sayı 1994 yılında çıkmıştır. Bülten, iş sağlığı ve güvenliği ve ergonomi ile ilgili özgün çalışmaları, derlemeleri içermekte idi. Bir yayın kurulu bildirilmekte, yazım kuralları ise bulunmamakta idi. Halk sağlığı uzmanlarının iş sağlığı ile ilgili yazdıkları ilk makalelerden bazıları bu bültende yayınlanmıştır.

Fişek Özel Sağlık Hizmetleri ve Araştırma Enstitüsü 1992 yılı Ocak ayında "Çalışma Ortamı" derisinin ilk sayısını yayınlamıştır. Dr.Gürkan Fişek ve Haluk Orhon'un emek ve gayretleri ile iki ayda bir yayınlanan dergide iş sağlığı ve güvenliği, çocuk işçiliği, iş hijyeni, ergonomi konularında özgün araştırmalar, derlemeler veya görüşler yayınlanmaktadır. Derginin bir yayın kurulu ve bilimsel danışma kurulu da bulunmaktadır.

TTB, Ocak 2000'den beri "Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi" yayınlanmaktadır. Dergi 3 ayda bir 5000 adet basılmaktadır. Çalışanların sağlığı ve güvenliği ile ilgili

denemeler, makaleler, bilimsel yazılar, haberler, çeviriler, duyurular ve araştırma özetleri yayınlanır. Tamamen Türkçe olan dergi söyleşi ve incelemeler de içermektedir. Yazım kuralları, yayın kurulu ve bilimsel danışma kurulu bulunmaktadır.

6- Özel Amaçlı Dergiler : Halk Sağlığının özel alanlarına yönelik olarak da dergiler yayınlanmaktadır.

Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü, 1978 yılından beri, her yılın Aralık ayında bir kez "Nüfus Bilim Dergisi" yayınlamaktadır. Demografi ve aile planlaması ile ilgili kuramsal veya uygulamalı çalışmalar bir yayın kurulunun denetiminden geçtikten sonra yayınlanmaktadır. Yazılardan Türkçe metinler için İngilizce, İngilizce metinler için Türkçe özet istenmektedir. Bazı yazılar tamamen İngilizce olabilmekte, yabancı araştırmacıların İngilizce makaleleri de kabul edilmektedir. Konusunda saygın bir dergidir.

"Sigara Alarmı" dergisi, Prof.Dr.Erol Sezer'in çabalarıyla ve Elazığ'da kurulan Sağlık Geliştirme ve Sigara İle Mücadele Derneği'nin yayını olarak ilk kez 1994 yılında basılmıştır. Aslında dergiden önce 1992'den beri aynı isimli bir bülten senede dört kez yayınlanıyordu. Bültende sigara mücadelesi ile ilgili duyurular, derlemeler, çeviriler, görüşler yayınlanırken, dergide özgün araştırma makalelerine de yer verilmiştir. Dergide yayın kuralları ve geniş bir danışma kurulu bulunmakta, araştırma makalelerinde Türkçe özet yanında İngilizce özet ve anahtar kelimeler de istenmekteydi. Her yıl iki sayı çıkan dergi 1996 ve 1997 yılları ve 1998-2001 yılları için birleşik tek bir sayı olarak basılmıştır. Dergi, sigara konusunda çok değerli bir kaynak oluşturmaktadır.

7- Halk Sağlığı Bültenleri: Hacettepe Tıp Fakültesi, Toplum Hakimliği Enstitüsü "Toplum Hekimliği Bülteni" ilk sayısını 1979 yılında yayınlamıştır. İlk sayısında Bültenin amacının toplum hekimliği alanında yurtiçi ve yurtdışındaki gelişmeleri özet olarak tıp fakültelerine ve sosyalleştirme örgütünde çalışanlara duyurmak olduğu belirtilen bülten 3 ayda bir yayınlanıyordu. Yazılar Türkiye'de veya yurtdışında yapılan çeşitli araştırmaların kısa özetlerinden, bölüm öğretim üyelerinin yazdığı kısa makalelerden, kongrelerden ve bölümden haberlerden oluşuyordu. Bültende yalnızca özetler yer almamış, bazı özgün araştırmalar ve derlemeler tam uzunluğunda ilk kez bültende çıkmışlardır. Bu tür yazılar giderek Bültenin temel içeriği haline gelmişlerdir. Bültene gönderilen yazıları bir-kaç öğretim üyesinden oluşan Bülten Yayın Kurulu değerlendirmektedir. Arada bir belli konularda özel ekler çıkartan Bülten, halk sağlığı asistan ve uzmanlarının eğitiminde, bilgilendirilmelerinde önemli bir işlevde bulunmuştur. Bülten, günümüzde de 3 ayda bir yayınlanmasını sürdürmektedir. Yaklaşık bir yıldan beri sanal ortamdan da ulaşılabilir.

"İstanbul Halk Sağlığı Bülteni" de İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalının bir yayınıdır. Dr. Mithat Kıyak'ın özverili çabalarıyla halk sağlığı

konularında fakülteler arası iletişim sağlanması, çalışmalarının tanıtılması ve halk sağlığı alanında araştırmaların duyurulması amacıyla 3 ayda bir yayınlanan bir bülten niteliğinde idi. Bültenin her sayısında bir halk sağlığı anabilim dalı, personeli, ilgi alanları ve olanaklarıyla beraber tanıtılıyor, özgün araştırmalara ve derlemelere yer veriliyordu. Her yıl Ocak ayında bir kez yayın kuralları veriliyor, araştırmalar değerlendirmek üzere hakemlere yollanıyordu. İngilizce ve Türkçe özet istenmekte, ama anahtar kelimeler aranmamaktaydı. Bülten ilk kez 1987 yılı Temmuz ayında yayınlanmış, 1991 yılında tek sayı, 1992 yılında iki sayı çıktıktan sonra yayın durdurulmuştur.

Bir halk sağlığı bülteni olmasa da, Türk Tabipleri Birliğinin bülteni "Tıp Dünyası" halk sağlığı konularında ilginç derleme, görüş ve incelemeler yayınlamıştır.

8- "Sağlık ve Toplum" dergisi ilk kez 1990 yılının Ocak ayında yayınlanmıştır. Dergi, "sağlık alanında ciddi analizlerin yapılabilirdiği, geleceğe dönük seçeneklerin üretilebildiği bir fikri hareketliliğe zemin olmak" amacıyla yayınlanıyordu. Dergide halk sağlığı araştırmaları bulunmamakla beraber, halk sağlığının her alanında incelemeler, paneller, görüşler, tercüme yayınlanmıştır. İki ayda bir çıkan bu değerli dergi ne yazık ki üç sayı sonra yayın hayatına son vermiştir.

9- İkinci "Sağlık ve Toplum" dergisi, Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı yayın organıdır. 1990 yılından beri 3 ayda bir yayınlanmakta olan dergide sağlık ve sosyal hizmet alanlarındaki özgün araştırmalar, olgu sunumları, derlemeler, kitap özetleri, çeviri yazılar, vakıf çalışmaları ve haberler yer alır. Dergi yazıları belli yayın ilkelerine göre yayınlanmakta, değerlendirmek üzere hakeme göndermekte, Türkçe, İngilizce özet ve anahtar kelimeler de istenmektedir. Her konudaki halk sağlığı araştırmalarının son zamanlarda en çok yayınlandığı dergi niteliğindedir.

10- Diğer Uzmanlık Dergileri: Halk sağlığı araştırmacıları zaman zaman makalelerini diğer uzmanlık dallarının (çocuk sağlığı, beslenme, kadın-doğum, bulaşıcı hastalıklar) dergilerine de yollamışlar veya bu dalların kongrelerinde bildiri şeklinde de sunmuşlardır. Uzmanlık dergisi olmasa da TÜBİTAK'ın "Doğa" dergisi ve şimdilerde onun yerini alan iki ayda bir yayınladığı "Turkish Journal of Medical Sciences" dergisinde de halk sağlığı araştırmadan yayınlanmıştır. Bunlar yurtdışı yayın özelliği taşıyan nitelikli dergilerdir.

Halk sağlığına kardeş bilimler yayınladıkları kendi dergilerinde halk sağlığı uzmanlarından da makale kabul etmektedirler. Bunlara örnek olarak, sağlık eğitimcilerinin bilimsel mesleki dergisi olan ve ilgili dernek tarafından yayınlanan "Sağlık Eğitimi Dergisi", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Meslek Yüksek Okulu'na yayınlanmakta olan "Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi", Hacettepe Üniversitesi Sağlık İdaresi Yüksek Okulunun çıkarttığı "Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi", Diyetisyenler Derneği tarafından çıkarılmakta olan "Beslenme ve Diyet" dergisi, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Eğitimi Araştırma

ve Uygulama Merkezinin yayım organı olan "Tıp Eğitimi Dünyası" sayılabilir.

Yukarıdaki yayınlara 1988'den beri iki yılda bir yapıla gelmekte olan Halk Sağlığı Kongreleri ve Halk Sağlığı Günleri sonrasında yayınlanan kongre kitapçıklarını da eklemek gerekir. Bu kitapçıklardan bazıları araştırmalara kısa özetler halinde yer vermiş, bazıları ise tam metin yayınlayabilmiştir. Genelde bildiriler hakem veya hakemler tarafından değerlendirildikten sonra bildiri veya poster olarak kabul edilmekte idiye de eleme konusunda fazla titiz davranıldığı söylenemez.

Bu incelemede halk sağlığı konularında yayın yapan Türkçe dergi ve bültenler ele alınmıştır. Kuşkusuz, liste yukarıda belirtilenlerle sınırlı değildir. Önemli bulunmadığı için listeye alınmayan yayınlar bulunduğu gibi (Örneğin; STED, Türkiye Klinikleri dergileri vb.), yazarın gözünden kaçmış önemli diğer kaynaklar da olabilir.

Sonuç

Yazıdan da anlaşılabilir gibi, halk sağlığı konusunda araştırma yapanlar yazılarını pek çok değişik dergi ve bültene göndermişlerdir. Bunlardan bazıları artık yayınlanmamaktadır. Bu durum ise makalelere ulaşabilmeyi güç kılmaktadır. Dergiler ve bültenler her kütüphanede bulunmamakta, bulunanların da pek azında bir indeks yer almaktadır. Sonuç olarak, daha önce yapılan bir araştırma aynen tekrarlanabilmekte, geçmişin birikimlerinden yararlanılamamakta, ülkemizde halk sağlığı biliminin gelişmesi aksamaktadır. İlk araştırmanın eksiklikleri ve hataları da yineleniğinden araştırmalar sıklıkla "kesin sonuca varabilmek için bu konunun daha derinlemesine araştırılması gerekir" şeklinde cümlelerle sona ererler. Bir araştırmayı yayınlamanın amacı, araştırma metodunu ve araştırma bulgularını bilim kamuoyuna duyurmak, eleştirilere açmaktır. Ancak, yabancı yayınlarda rastlanan "editöre mektup" bölümleri bizim yayınlarımızda hemen hiç bulunmaz. Oysa bu bölümler araştırmalara yapılan eleştirileri, yazarların bu eleştirilere verdikleri yanıtları, benzer konuda çalışma yapmış kişilerin katkılarını içerdiği için son derece yararlı bölümlerdir, araştırma sonuçlarını zenginleştirirler. Üstelik iyi yazılmış bir mektup, yazan kişinin bilimsel yayın listesine eklenir.

Kısacası, dergiler ve buralarda yayınlanan makaleler, araştırmalar, incelemeler amaçları olan bilime katkı, sürekli eğitim, tartışma forumu işlevlerini tam yerine getirememişler, daha çok akademik yükselmeler için araç olmakla kalmışlardır.

İncelememizde yer alan yayınlar halk sağlığı konularında yazılar yayınlamışlarsa da bunlardan hiç birisinin amacı doğrudan halk sağlığı bilimi ile ilgili yayın yapmak değildi. Bu nedenle, her ne kadar, şu anda halk sağlığı ile ilgili epey dergi bulunmakta ise de Halk Sağlığı Uzmanları Derneğinin çıkartacağı, halk sağlığı biliminin gelişmesini amaçlayan bir Halk Sağlığı Dergisi, gelecekte de tek ve ulaşılabilir bir kaynak olması açısından önemli bir görev yapacaktır. Bu derginin içeriği, politikası, dili ise başka bir yazının konusudur.